

## Не пообіч, а на бистрині часу

(Бібліографічний огляд творчості Григорія Максимовича Штоня)



Ім'я Григорія Максимовича Штоня добре відоме знавцям вітчизняної літератури. Безперервна і вагома здобутками праця в літературознавчих розвідках, а також різних літературних жанрах – ліриці, прозі, драматургії та кіносценаріях забезпечили йому особливий статус в українській літературі.

Народився Григорій Максимович 13 березня 1941 р. в с. Вербовець Лановецького району Тернопільської області. У 1967 р. закінчив Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка. Наступні три роки працював вчителем середньої школи № 3 у Дрогобичі. У 1970 – 1973 рр. навчався в аспірантурі Інституту літератури ім. Тараса Шевченка АН України. Після успішного захисту кандидатської дисертації на тему «Морально-етична проблематика сучасної української прози» (1975 р.) працював молодшим, а згодом старшим науковим співробітником Інституту літератури ім. Тараса

Шевченка АН України. З 1994 до 1999 рр. виконував обов'язки заступника директора з наукової роботи цієї установи. У 1999 р. захистив докторську дисертацію на тему «Духовний простір української ліро-епічної прози». 2001-2016 рр. – професор кафедри історії української літератури і шевченкознавства Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. З 2016 - професор кафедри української мови і літератури та методики їх навчання Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка.

Григорій Штонь – доктор філологічних наук, літературознавець, літературний критик, автор понад 200 літературно-критичних статей, наукових праць та монографій. Сфера наукових інтересів: українська література другої половини XIX ст., франкознавство, шевченкознавство, європеїзм в українській літературі. Григорій Максимович – учасник та організатор міжнародних, всеукраїнських науково - практичних конференцій, член редакційної колегії наукового видання «Слово і час», член Національної спілки письменників України. У 2002, 2003 роках – лауреат літературної премії «Коронація слова». Людина різнобічного таланту Григорій Штонь, відомий не тільки, як майстер слова, а й пензля. Автор творів живопису, що експонуються на художніх виставках, зокрема портретів скульптора І. Ковалерідзе, художника Т. Мельничука, письменника Ю. Покальчука, Б. Рубчака та інших творів живописної творчості. За його сценаріями знято документальні та художні фільми, серед них «Страчені світанки» (1988; знятий 1995) - це одна з перших стрічок про УПА, «Чорна рада» - за твором П. Куліша (1991; знятий 2000).

Літературознавець Штонь уже в ранніх літературно-критичних публікаціях та в першій дослідницькій праці «Становлення нової людини і літературний процес» (1978) зосередився на одному літературному жанрі - прозі. Прозовому сектору в українській літературі він присвятив і пізніше свої літературно-критичні портрети («Романи Михайла Стельмаха», 1985; «Анатолій Дімаров», 1987) та численні публікації в колективних збірниках, періодичних виданнях і академічних історіях української літератури. Григорій Максимович співавтор підручника: **Історія української літератури ХХ століття у 2 кн. : навч. посібник. Кн. 2. Ч. 1. (1940-ві-1950-ті роки) / за ред. В. Г. Дончика. Київ : Либідь, 1994. 368 с.** - він автор ключових розділів «Проза (40 -50-ті, 60-80 рр.)», де майстерно відтворив постаті українських письменників: «Улас Самчук», «Михайло Стельмах», «Григорій Тютюник», «Анатолій Дімаров», «Віктор Міняйло». У 1996 році, як член авторського колективу видання удостоєний Державної премії України ім. Т. Г. Шевченка.

Своєрідний підсумок власних поглядів на українську прозову спадщину дослідник підбив у проблемній монографії: **Штонь Г. М. Духовний простір української ліро-епічної прози : монографічне дослідження. К.: Українська книга, 1998. 316 с.** - Представлено одну з перших спроб розгляду української ліро-епічної прози XIX-XX ст. в якості явища, неподільного на сегменти з однозначною їх історичною пропискою у часі, що спонукав чи був просто причетним до їхньої першоз'яви. Цим часом автор небезпідставно вважає усе минуле українського народу, котрий якраз

цьому різновиду прозового мислення передав виплекану упродовж віків мову, а з тим і художньо-духовні її скарби, які цей народ формували і берегли. Загальноцивілізаційна вартість наголошених скарбів у дослідженні розглядається на доволі широкому філолого-філософському тлі: праці Гегеля, О.Потебні, М.Бердяєва, М.Гайдеггера, К.Ясперса, К.Юнга разом із літературно-критичним спадком Д.Чижевського, С.Єфремова, М.Зерова, Ю.Шереха є органічною складовою авторських міркувань про художній феномен "українського реалізму", його духовну ауру та націєтворчий зміст.

Пізніше, займаючись науковою (в академічному Інституті літератури) та викладацькою діяльністю в КНУ ім. Тараса Шевченка, та Кременецькій ОГПА ім. Тараса Шевченка він, по суті, лише поглиблював напрацьоване у згаданих дослідженнях, опублікувавши низку статей, передмов чи післямов до видань прозаїків-класиків і учасників сучасного літературного процесу. Відмітимо лише наявні в фонді нашої бібліотеки: **Духовні стратегії епіки Бориса Харчука. Наукові записки Тернопільського національного ун-ту ім. В. Гнатюка. Серія: Літературознавство / За ред. д. ф. н. Ткачука Н.П. Тернопіль : ТНПУ, 2011. Вип. 33. С. 39-47.**

**Штонь Г. Візійна складова поетичного мислення Словацького і Шевченка. Київські полоністичні студії. 2015. Т. 26. С. 185-193.**

**Штонь Г. М. Сходи на землю. Слово і час. - 2019. - № 1. - С. 77-84.** – стаття-роздум про літературознавство, зокрема вершинні його досягнення, у суто науковому сенсі.

Літературознавець вивчав і писав про те, що йому самому подобалося, про все високопорядне в літературі. Як розповідає про себе сам автор «Найголовніше заняття – компонувати різні тексти. Не як щось апріорно модерне, з витребеньками. Ні, сума слів має між собою порозумітися, впрягтися в певну думку, не прямо висловлену, а опосередковано. Точніше, стаття, п'єса, роман закінчують самі себе. Я завжди міняв заняття. Поезія. Драматургія. Романістика. Літературознавство. Критика. Жінки. Малював. До п'ятдесяти років я вважався критиком і якимось там літературознавцем. Інші жанри до часу не тривожив. Коли ж мій світ на рівні інтуїції почав мінятися і з моєї середини почав виборсуватися невідомий мені Хтось, я взяв і вродив кілька повістей. Паралельно – десяток оповідань.» Ще за радянського часу випустив книжку: **Штонь Г. М. Пастораль: повісті, оповідання. – Київ : Рад. письменник, 1989. – 430 с.** – в якій кинув виклик деяким стереотипам української сільської прози. В збірці відстежується процес формування людської долі повної злетів і душевних драм, автор зазирає в психологічне підґрунтя зламних ситуацій, подій, вчинків, котрі переінакшують життя героїв, штовхають до прискіпливого перегляду минулого... Володимир Яворівський з подивом зазначив, що «критик Штонь, який живе нібито раціо, може займатися характерологією, та ще й з психологічними вивертками, що інтелектуальний "набряк" автора практично не затуляє поліфонію почуттів, рельєфність натур, конкретику подій».

Самовираз таланту, продиктований найрізноманітнішими факторами буття. А величина обдарування вимірюється саме масштабами суб'єктивності його особистості, котра перебуває в постійних пошуках власної сутності. Результатом такого пошуку стала збірка поезій : **Штонь Г. М. Візії: збірка віршів талановитого українського письменника про духовно-філософські пошуки сучасної людини, таємниці її душі і буття. Київ: Котигорошко, 1995. – 128 с.** - яка спрямована на самозаглиблення з метою вивчення власної сутності в сучасному хаотичному світі. Серед мотивів поезій збірки такі: різногранність людської душі, поет і муза, митець і буденність, душа й тіло, спогади про минуле, усвідомлення вищої сутності, споглядання вічності, самотність, еротичне начало як шлях до вічної гармонії.

Книга прози: **Штонь Г. М. Тернова мушля. Київ: Українська Книга, 1997. 296 с.** - продовжує пошуки автором письма, яке б усіма компонентами своїх форми і змісту було б сучасним. Заторкнуті романом "Затіння" та повістями "Пришелець" і "Марта" проблемні масиви височіють над власне життям, яке від пером автора щораз набирає змісту і якостей, поповнення диханням вічності людського буття. Природна і всепроникна філософічність художнього мислення і вислову - найпомітніша риса авторської манери, що, безперечно, віднайде на українських духовних теренах достатню кількість її прихильників.

Дев'ять п'єс книжки: **Штонь Г. М. П'єси; передм. Т. Вірченко. – Кривий Ріг : Видавничий дім, 2012. – 389 с.** - є своєрідним доповненням до решти доробку Г. Штоня, знаного досі як критик, літературознавець, прозаїк, поет, художник. Кожну з цих п'єс вирізняє визивна тематична і художня самодостатність. Спільним їхнім творчим знаменником є прагнення цілковитої природності подієвого плину. Де переважає впізнання духовна звичайність і витончена психологічна дискурсивність. Міфологізм, філософічність, піддатна реалістичному художньому викладу візійність художнього світу певної частини п'єс продиктовані прагненням до розмови з читачем і глядачем про драматизм людського буття як щоденну і вічну його якість. Драматург провокує до різних сценічних прочитань своїх творів, водночас дбаючи про цілковиту прозорість і сталість наскрізного їхнього змісту.

Книга друга п'єс: **Штонь Г. М. П'єси. Кн. 2. Кривий Ріг : Видавничий дім, 2013. – 341 с.** - є логічним продовженням драматургічного доробку творця. Кожна з цих п'єс репрезентує сучасність, але тематична подібність не позбавляє їх художньої самодостатності й специфічної відкритості. Автор провокує свого реципієнта до роздумів про потребу бути зреалізованим, духовно мудрим. Високохудожній потенціал п'єс забезпечує їм відкритість до читацьких і режисерських різнопотрактвань попри певну прозорість ідейного задуму.

Видання: **Штонь Г. М. Утікач: повість, романи. Київ: Український пріоритет, 2016. 511 с.** - несподівана відвертість, інколи навіть брутальна прямота створюють виразне життєве тло викладу - але не в цьому справжня цінність твору. "Утікач" стала черговою спробою її автора унезалежити художній виклад від безцеремонного втручання в його течію смаків, запитів і очікувань так званого "читацького загалу". І митець, і його адресат здатні й повинні виборювати право на осібне бачення трагедійних сторінок загальнонародного минулого, на своє тямлення пекучості співіснування любові, старості й смерті, на нестерпні потрактання космологічних викликів людської щоденності.

Книгу есеїв: **Штонь Г. М. Есеї . Кривий Ріг : Вид. Роман Козлов, 2016. 379 с.** - склали автобіографічні спогади, роздуми про творчість Шевченка, Франка, Пушкіна й інших авторів, мемуарні портрети видатних постатей української літератури та літературної науки. Увагу захопленого читача привернуть «Духовна складова поетичного мислення Івана Франка» і «Лірична складова поезії Івана Франка. Теоретико-літературний та духовний виміри». Автор пише про І. Франка не тому, що «на часі», а з глибокої переконаності, що письменник завжди веде «мову про життя мовою самого життя».

Розвідки у творчу спадщину ювіляра в нашій бібліотеці представлені такими публікаціями:

**Леоненко О. Проблеми цілісності існування у прозі Григорія Штоня: [фонетична реальність у романах «Рай» і «Суд»]. Слово і час. 2011. № 3. С. 53–58.**

**Наєнко М. Погляд на прозу-погляд на літературу: [розслідування спадщини укр. письменників XIX-XX ст.] Слово і час. 2011. №3. С. 49–52.**

У різних жанрах – критика, поезія, романістика, п'єси, есеї, оповідання, сценарії – принциповий Григорій Максимович створює непересічні твори і вирізняється вражаючою стилістичною розмаїтістю в царинах лірики, документалістики, психологічно-філософського реалізму і фантазмагорій. То ж бажано, щоб творчі пошуки науковця, майстра слова вирували у бистрині часу ще багато літ, даруючи читачам і цінувальникам радість пізнання літературознавчих досліджень і самобутнього мистецтва.